

Музика Ю.Д.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Гуйда О.Г.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ЗА УМОВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА

У статті розглянуто питання реформування системи вищої освіти України за умов сталого розвитку та соціального партнерства. Система освіти є одним із основних інструментів соціально-економічного розвитку. Визначено якісні індикатори постійного розширення доступу населення до послуг вищої освіти. Щоб українська вища освіта по-справжньому ефективно виконувала поставлені перед нею завдання, необхідно її оновлення з урахуванням актуальних світових тенденцій розвитку освіти у широкому соціально-економічному контексті. У цій ситуації вища школа повинна розглядатися як соціальний інститут, який має міжнародні компоненти, а саме академічну і студентську мобільність, обмін досвідом і результатами наукових досліджень.

Партнерство у сфері вищої освіти розглядається як один із аспектів соціального розвитку, тобто особливий тип взаємодії освітніх установ з усіма соціальними інститутами, а також територіальними органами управління, націлений на максимальне узгодження і реалізацію інтересів усіх учасників цього процесу.

З метою забезпечення ефективності функціонування вищої освіти необхідне соціальне партнерство. Обов'язковою державною підтримкою є розвиток самоврядування у сфері освіти, активізація підприємницької функції установ вищого освіти, організаційно та нормативно створені регіональні освітні комплекси. Держава має бути гарантом реалізації освітою її високої місії – формування інтелектуального капіталу нації. Стратегічними пріоритетами розвитку вищої освіти в Україні є трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні.

Соціальний розвиток закладів вищої освіти вимагає соціальної відповідальності кожного з елементів соціально-державної взаємодії. Соціальна відповідальність закладу вищого освіти повинна бути побудована на розумінні потреб суспільства. У закладах освіти, де соціальна відповідальність базується на принципах сталого розвитку та корпоративної соціальної діяльності, можна сміливо говорити про соціальний захист як студентів, так і викладачів, про зростання рейтингу вишів.

Ключові слова: вища освіта, сталий розвиток, соціальне партнерство, освітній процес, модернізація освіти.

Постановка проблеми. Реформа освітньої галузі є складовою частиною реалізації стратегії сталого розвитку України [1; 2].

У нашій країні система освіти виступає одним із основних інструментів соціально-економічного розвитку. У Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про фахову передвищу освіту», інших нормативних документах щодо реформування системи освіти та підготовки майбутніх спеціалістів зміщені акценти зі змісту освіти на результати навчання. Діяльність кожного закладу вищої освіти включає в себе два основні, тісно взаємопов'язані напрями: освітній і науковий

для підготовки фахівців, орієнтованих на сучасне виробництво.

Реформування освіти в Україні відбувається в контексті загальних цивілізаційних трансформацій, зумовлених впровадженням нових технологій, заснованих на використанні сучасної техніки, що вимагають застосування інноваційних форм, методів і засобів навчання у вищій школі [3]. Якісними індикаторами постійного розширення доступу населення до послуг вищого освіти в Україні є наявність позитивної довгострокової динаміки надходження студентів в установи вищої освіти різного рівня, розширення загально-

національної мережі вишів, розвиток приватних закладів вищої освіти (далі – ЗВО), пошук можливостей фінансування вищої освіти, насамперед за рахунок фізичних осіб.

Сучасна система вищої освіти України повною мірою відповідає вимогам часу і є одним із факторів зростання людського капіталу, генератором нових ідей, запорукою динамічного розвитку економіки та суспільства загалом. Щоб українська вища освіта по-справжньому ефективно виконувала поставлені перед нею завдання, необхідно її оновлення з урахуванням актуальних світових тенденцій розвитку освіти у широкому соціально-економічному контексті. Модернізація вищої освіти в Україні вимагає подолання низки проблем, серед яких найбільш актуальними є невідповідність структури підготовки фахівців реальним потребам економіки, зниження якості освіти, корупція в системі вищої освіти, відірваність від наукових досліджень, повільні темпи інтеграції у європейський і світовий інтелектуальний простір. Зі швидким розростанням системи вищої освіти зв'язуються такі проблеми, як реформування системи професійно-технічної освіти, дефіцит кваліфікованих кадрів робочих спеціальностей, неможливість для багатьох випускників ЗВО знайти роботу за спеціальністю, інфляція освітніх і професійних стандартів, надмірне навантаження на викладачів і недостатнє фінансування ЗВО та ін. [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Форми та методи державного регулювання вищої й освіти загалом розглядаються у роботах Н.В. Борецької, С.М. Домбровської, В.Д. Філіпової та ін. [5–8]. Проблема науково-методологічних основ державного регулювання вищої освіти присвячені роботи Л.І. Антошкіної, А.А. Грішнєвої, В.П. Андрущенко, А.С. Кобця та ін. [9–12].

Постановка завдання. Метою статті є розгляд питання реформування системи вищої освіти України за умов сталого розвитку та соціального партнерства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Успішна діяльність ЗВО залежить від багатьох факторів. Установи вищої освіти є одночасно соціальними інститутами, суб'єктами міжнародного взаємодії, економічними агентами та носіями національних традицій. У цій ситуації вища школа повинна розглядатися як соціальний інститут, який має міжнародні компоненти, а саме академічну і студентську мобільність, обмін досвідом і результатами наукових досліджень. У сучасному глобалізованому світі ці процеси значно поширилися та набули першорядного значення [13, с. 31].

Соціальні інститути зацікавлені в отриманні кваліфікованих кадрів, здатних до ефективного пошуку і впровадження інноваційних підходів і механізмів системи виробництва товарів і надання послуг, а ЗВО готовий підготувати таких фахівців [14]. Відповідно має бути налагоджено плідну співпрацю та взаємодію вищих навчальних закладів і соціальних інститутів громадянського суспільства, що є одним із актуальних завдань для вирішення нагальних соціальних проблем, які стоять перед сучасним українським суспільством.

Партнерство у сфері вищої освіти розглядається як один із аспектів соціального розвитку, це особливий тип взаємодії освітніх установ з усіма соціальними інститутами, а також територіальними органами управління, націлений на максимальне узгодження і реалізацію інтересів усіх учасників цього процесу. У міжнародній практиці соціальне партнерство в освіті прийнято розуміти як «взаємодію з суб'єктами економічного життя і сфери праці з метою підвищення ефективності професійної освіти та задоволення попиту на вміння і компетенції робочої сили на ринку праці». Соціальне партнерство в освіті – це особливий тип взаємодії освітніх установ, у т. ч. вишів, зі всіма суб'єктами освітнього процесу, націлений на максимальне узгодження і реалізацію інтересів усіх учасників цього процесу. Ефективність розвитку соціального партнерства передбачає дотримання певних умов, таких як:

- своєчасна соціально-педагогічна діагностика і рання профілактика дезадаптації в сім'ях із дітьми;
- організація соціально-педагогічної роботи з кожним членом проблемної сім'ї спільно із сім'ями, які мають позитивну динаміку розвитку;
- забезпечення єдності соціокультурного, медичного, психологічного, педагогічного та соціально-правового впливу на сім'ї з дітьми, котрі потрапили у складні життєві обставини;
- облік індивідуальних особливостей кожного члена проблемної сім'ї та її типових специфічних рис загалом;
- підвищення професійної культури та майстерності соціальних працівників, соціальних педагогів, студентів ЗВО, які взаємодіють із соціальними службами;
- підтримання зворотного зв'язку між учасниками профілактичної роботи з підлітками та їхнім способом життя в рамках соціуму і постійна оцінка ефективності цієї діяльності.

Метою діяльності ЗВО є підтримка актуальності програм, спрямованих на допомогу враз-

ливим категоріям населення соціуму, що підтверджує реалізацію корпоративної соціальної відповідальності. На інституційному рівні місія закладу освіти повинна відображати прихильність установи до співпраці, включаючи такі поняття, як «стійкий розвиток», «людські розвиток» і «соціальна відповідальність».

Важливо, щоб механізми забезпечення якості вищої освіти були реалізовані в усіх аспектах діяльності закладу освіти та його програм. Практики, які приймаються до уваги та повинні включатися в освітні положення, належать до таких понять, як «інституціональні», «національні» та «регіональні контексти», в яких ЗВО функціонують. Неможливо ідентифікувати єдиний набір показників, достатньо дієвий в усіх випадках. Гарантії якості повинні продовжувати розвиватися, адже ЗВО також функціонують за умов постійних змін. Широкий спектр механізмів забезпечення якості забезпечує чітке бачення того, що кожен контекст вимагає свого специфічного розуміння систем забезпечення якості [15].

Роль держави у сфері освіти є визначальною. Саме держава створює умови для функціонування освіти, здійснює заходи з недопущення й усунення негативних проявів ринкових відносин, вирішує проблеми, які не можуть бути вирішені через ринкові механізми. Сьогодні держава в освітній сфері виконує роль законодавця, частково фінансиста і перевіряючого, чого зовсім недостатньо для виконання освітою своєї високої місії – забезпечення суспільства високоосвіченими людьми. Держава продовжує керувати освітою, застосовуючи переважно методи планово-адміністративного розподілу ресурсів, проте необхідно розширювати використання економічних, донорських, морально-етичних з одночасним скороченням адміністративних методів регулювання. З метою забезпечення ефективності функціонування вищої освіти необхідне соціальне партнерство. Обов'язковою державною підтримкою є розвиток самоврядування у сфері освіти, активізація підприємницької функції установ вищої освіти, організаційно та нормативно створені регіональні освітні комплекси. Ці завдання повинні вирішуватися з допомогою відповідних механізмів державного регулювання у сфері освіти. Держава має бути гарантом реалізації освітою її високою місії – формування інтелектуального капіталу нації.

Таким чином, стратегічними пріоритетами розвитку вищої освіти в Україні є трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні. Ці

трансформаційні процеси повинні базуватися на принципах:

- національної ідеї вищої освіти, зміст якої полягає у збереженні та примноженні національних і соціальних освітніх традицій. Вища освіта покликана виховувати громадянина України, гармонійно розвинену особистість, для якої потреба у фундаментальних знаннях і підвищенні загальноосвітнього і професійного рівня асоціюється з патріотизмом;

- підпорядкування розвитку вищої освіти законам ринкової економіки, законам поділу праці, законам змінності роботи та законам конкуренції, оскільки соціально-економічна сфера є винятково важливою у формуванні логіки суспільного розвитку. Водночас необхідно враховувати не менш важливі чинники – соціальні, політичні, духовного життя, суспільної свідомості, культури та морально психологічних цінностей. Значна частина проблем, що накопичилися в системі вищої освіти, пов'язана насамперед із розбалансованістю комплексу зазначених чинників суспільних перетворень;

- інтеграції – розвиток вищої освіти варто розглядати в контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, у т. ч. з урахуванням соціальних інтеграційних процесів [16].

Соціальний розвиток ЗВО вимагає соціальної відповідальності кожного з елементів соціально-державної взаємодії. Соціальну відповідальність передусім несе держава в особі його законодавчих і виконавчих органів. Соціальну відповідальність повинні нести також всі інститути суспільства і всі люди як члени суспільства, особлива роль у формуванні та поширенні соціальної відповідальності належить ЗВО.

Соціальна відповідальність ЗВО повинна бути побудована на розумінні потреб суспільства. Якщо розглядати вищу освіту як ринковий товар, то на шляху глобалізації ЗВО варто забезпечити гідну конкурентоспроможність і подолання можливих бар'єрів для розвитку і поширення професійних знань, рівня культури, здоров'я і благополуччя суспільства. Слід формувати основи сталого розвитку та імплементувати соціально-відповідальну діяльність вже зі студентських років.

У ЗВО, де соціальна відповідальність базується на принципах сталого розвитку та корпоративної соціальної діяльності, можна сміливо говорити про соціальний захист як студентів, так і викладачів, про зростання рейтингу вишів. Це формує привабливість вишів для абітурієнтів, благодійників, інвесторів, розширює можливості

для викладачів і студентів і забезпечує добробут всіх зацікавлених сторін і суспільства загалом.

Розвиток соціальної відповідальності серед ЗВО України ще слабо розвинений, хоча не можна стверджувати, що вона взагалі не представлена. Основна відповідальність полягає в забезпеченні високої якості освітнього процесу. Основні напрями соціальної діяльності вітчизняних ЗВО збігаються зі світовими. Це благодійність, турбота про навколишнє середовище і проведення навчально-освітніх заходів для населення. Особливо це простежується у ЗВО зі спеціальними умовами навчання. Для впровадження соціальної відповідальності в освітньому закладі необхідно сформувати сильну команду, котра насамперед повинна визначити конкретні цілі, досягнення

яких забезпечить реалізацію потреб громадськості; знайти доступні джерела для правової імплементації соціальної відповідальності серед локальних, регіональних або національних партнерів.

Висновки. Таким чином, за умов реформування освітньої системи дедалі більше уваги приділяється соціальному розвитку та соціальній відповідальності установ вищого освіти. Сутність соціальної відповідальності ЗВО визначається відповідальним виконанням ним функцій виробника високоякісних освітніх послуг, зразкового роботодавця, активного учасника соціальних відносин у суспільстві, чесного учасника економічних і політичних відносин із державою і ділового партнера.

Список літератури:

1. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 25.01.2021).
2. Стратегія сталого розвитку України до 2030 р. (проект) URL: http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf (дата звернення: 25.01.2021).
3. Івашків Ю.Д., Гуйда О.Г., Горбач О.В., Гладуш Б.В. Реформування системи освіти в контексті реалізації стратегії сталого розвитку України. *Наука та освіта в контексті сучасних глобалізаційних процесів* : збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 01 червня 2018 р.) / упоряд. Гуйда О.Г. Київ : ТНУ імені В.І. Вернадського, 2018. С. 91–92.
4. Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України». Аналітична записка Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1537/> (дата звернення: 25.01.2021).
5. Борецька Н.А. Форми та методи державного регулювання сфери вищої освіти. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія : Державне управління. 2012. Т. 194. Вип. 182. С. 51–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrchdu_2012_194_182_11 (дата звернення: 23.01.2021).
6. Домбровська С.М. Механізми реалізації державної політики в галузі вищої освіти. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. № 2. С. 107–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2011_2_16 (дата звернення: 24.01.2021).
7. Специфіка державного регулювання в галузі освіти України. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2013. Вип. 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2013_12_12 (дата звернення: 24.01.2021).
8. Фініков Т.В. Сучасна вища освіта: світові тенденції і Україна. Київ : Таксон, 2002. 176 с.
9. Антошкіна Л.І. Науково-методичні основи державного регулювання вищої освіти : автореф. дис. ... докт. екон. наук : 08.02.03. Київ, 2006. 28 с.
10. Грішнова О.А. Взаємозв'язок цінностей людини і цінностей організації в системі соціального відповідальності. *Чернігівський науковий журнал. Серія. Економіка і управління*. 2011. № 2 (2). С. 110–117.
11. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки : монографія. Київ : Знання, 2001. 254 с.
12. Кобець А.С. Роль держави у функціонуванні ринку освітніх послуг. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 8. 2011. URL: <http://http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=308> (дата звернення: 26.01.2021).
13. Шейко В.М. Вища освіта в країнах Заходу, соціальні та етичні аспекти. Харків : ХДАК, 1999. 152 с.
14. Соціокультурна сфера України: децентралізація у контексті реалізації стратегії сталого розвитку. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 2. С. 102–104.
15. Лавров А.А., Степанова Н.Г. Интернационализация образования как направление реализации социальной ответственности учебных заведений *Современные проблемы науки и образования*. 2012. № 5. URL: www.science-education.ru/105-6929 (дата звернення: 26.01.2021).

16. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2011. 628 с. URL: https://studbooks.net/31564/pedagogika/pedagogika_vysshey_shkoly (дата звернення: 25.01.2021).

Muzyka Yu.D., Guida O.G. PECULIARITIES OF REFORMING THE HIGHER EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE IN CONDITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SOCIAL PARTNERSHIP

The article considers the issue of reforming the higher education system of Ukraine in the conditions of sustainable development and social partnership. The education system is one of the main tools of socio-economic development. Qualitative indicators of constant expansion of the population's access to higher education services have been identified. In order for Ukrainian higher education to truly perform its tasks effectively, it is necessary to update it taking into account current global trends in education in a broad socio-economic context. In this situation, higher education should be seen as a social institution that has international components, namely academic and student mobility, exchange of experiences and research results.

Partnership in higher education is considered as one of the aspects of social development, ie a special type of interaction of educational institutions with all social institutions, as well as territorial authorities, aimed at maximum coordination and realization of the interests of all participants in this process.

In order to ensure the effective functioning of higher education, social partnership is needed. Mandatory state support is the development of self-government in the field of education, intensification of the entrepreneurial function of higher education institutions, organizationally and normatively created regional educational complexes. The state must be the guarantor of the education of its high mission - the formation of the intellectual capital of the nation. The strategic priorities for the development of higher education in Ukraine are the transformation of quantitative indicators of educational services into qualitative ones.

The social development of higher education institutions requires the social responsibility of each element of socio-state interaction. The social responsibility of a higher education institution must be based on an understanding of the needs of society. In educational institutions, where social responsibility is based on the principles of sustainable development and corporate social activity, we can safely say about the social protection of both students and teachers, the growth of the ranking of universities.

Key words: *higher education, sustainable development, social partnership, educational process, modernization of education.*